

Грищенко Ю. В.,
*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу змісту і
технологій педагогічної освіти ІПОД
імені Івана Зязюна НАПН України*
<https://orcid.org/0000-0003-0039-9720>

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН: СУЧАСНІ ПІДХОДИ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, зокрема в контексті глобалізаційних процесів, цифровізації освіти та соціокультурних трансформацій, проблема формування національно-культурної компетентності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін набуває особливої актуальності. Освіта постає не лише як інструмент передачі знань, а як важливий механізм збереження національної ідентичності, історичної пам'яті та культурної спадщини українського народу. Саме тому підготовка майбутніх учителів гуманітарного профілю має здійснюватися з урахуванням національно-культурної складової як системоутворюючого компоненту професійної компетентності.

Національно-культурна компетентність є інтегративною характеристикою особистості, яка охоплює знання, цінності, установки та практичні уміння, необхідні для реалізації професійної діяльності в умовах національно орієнтованої освіти.

Структурно вона включає:

- когнітивний компонент — засвоєння знань про історію, культуру, традиції, духовні надбання українського народу;
- аксіологічний компонент — формування ціннісного ставлення до культурної спадщини, національних символів, мови;
- діяльнісний компонент — здатність реалізовувати національно-культурний зміст у професійній діяльності;
- ідентифікаційний компонент — усвідомлення власної приналежності до національної культури та готовність її репрезентувати.

Таким чином, національно-культурна компетентність виступає не лише складовою професійної підготовки, а й основою світоглядної позиції майбутнього педагога.

Ідеї національної спрямованості освіти у своїх працях окреслювали видатні вчені і педагоги, зокрема В. Сухомлинський, І. Зязюн, В. Кремень, Г. Філіпчук та інші.

В. Сухомлинський зазначав, «без високої культури вчителя немає школи, немає справжнього виховання» (1977, с. 19), що підкреслює його роль як носія духовних і культурних цінностей суспільства.

На думку академіка І. Зязюна «професійна підготовка майбутнього вчителя має аксіологічну основу і пов'язана з формуванням його духовної культури як носія загальнолюдських і національних цінностей (Зязюн, 2008, с. 36–37; Зязюн, 2000, с. 58).

В. Кремень (2011) наголошує, що національна ідея має визначати зміст освіти й виховання, забезпечуючи формування національної ідентичності особистості. На думку вченого, освіта відіграє ключову роль у формуванні духовних цінностей і світоглядних орієнтирів людини.

Слушною є думка Г. Філіпчука про те, що «освіта має формувати особистість, здатну усвідомлювати власну національну приналежність, засвоювати культурно-історичний досвід народу, цінності, традиції та реалізовувати їх у діяльності...» (Філіпчук, 2016, с. 132–134).

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується низкою соціокультурних викликів, які безпосередньо впливають на зміст і характер підготовки майбутніх учителів:

- глобалізаційні процеси сприяють активному обміну культурними цінностями, однак водночас можуть призводити до нівелювання національної ідентичності;
- сучасна школа функціонує в умовах культурного різноманіття, що вимагає від учителя сформованої здатності до міжкультурного діалогу;
- цифровізація відкриває доступ до світових культурних ресурсів, але потребує критичного мислення та культурної селекції.

У сучасному науковому дискурсі проблема формування національно-культурної компетентності розглядається через призму взаємодії кількох методологічних підходів, кожен з яких розкриває окремі аспекти цього процесу.

Культурологічний підхід. Представники цього підходу розглядають освіту як процес входження особистості у культурний простір. У цьому контексті навчання виступає не лише як засвоєння знань, а як освоєння культурних смислів, норм і цінностей. Для майбутніх учителів гуманітарних дисциплін це означає: формування історичної пам'яті; розуміння культури як системи символів і значень; здатність інтерпретувати культурні тексти.

Етнопедагогічний підхід акцентує увагу на виховному потенціалі народної педагогіки. Його реалізація передбачає: використання народних традицій, обрядів, звичаїв; формування моральних і духовних цінностей; виховання національної самосвідомості. Цей підхід є особливо важливим на початкових етапах професійної підготовки, коли формується світогляд майбутнього вчителя.

Зокрема Галета Я. зазначає, що у структурі етнопедагогічної культури майбутнього вчителя національні цінності виступають базовим змістовим ядром, яке: формує світоглядну позицію та громадянську ідентичність педагога; забезпечує спадкоємність культурно-історичного досвіду; визначає пріоритети виховання учнів

у дусі патріотизму, поваги до рідної мови, традицій та культурної спадщини; сприяє інтеграції національної педагогічної спадщини у сучасний освітній процес.

Лінгвокультурологічний підхід. У межах лінгвокультурологічного підходу мова розглядається як форма існування культури. Його значення полягає в тому, що: мова виступає носієм національної ідентичності; мовна підготовка є невід'ємною складовою культурної освіти; вивчення мови передбачає освоєння культурних смислів.

Компетентнісний підхід. Компетентнісний підхід орієнтує освітній процес на формування здатності діяти в професійних ситуаціях. У контексті національно-культурної підготовки це означає: інтеграцію знань, умінь і цінностей; готовність до реалізації культурного змісту освіти; формування професійної мобільності.

Компаративістський підхід. Компаративістський підхід передбачає порівняння національних освітніх моделей із європейськими. Його значення полягає у: поєднанні національних і загальноєвропейських цінностей; збереженні культурної ідентичності в умовах глобалізації; модернізації змісту освіти.

Отже, національно-культурна складова сьогодні є невід'ємною частиною підготовки сучасного вчителя. Це дозволяє формувати культурно грамотну особистість; посилює громадянську ідентичність; сприяє міжкультурній комунікації; надає вчителю інструменти для виховання учнів у складному культурному середовищі. Упровадження цих тенденцій підтримує розвиток національної самосвідомості та здатне стати фундаментом якісної освіти нового покоління.

Література:

- Галета, Я. (2025). Національні цінності як змістовий компонент етнопедагогічної культури майбутнього вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (220), 17-21. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-220-17-21>
- Зязюн, І. А. (2000). *Педагогіка добра: ідеали і реалії*: наук.-метод, посіб. К.: МАУП.
- Зязюн, І.А. (2008). *Філософія педагогічної дії*: монографія. УНУ ім. Б. Хмельницького. Черкаси.
- Кремень, В. Г. (2011). *Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум*. Київ: Грамота.
- Сухомлинський, В. О. (1977). *Серце віддаю дітям*. Київ: Радянська школа.
- Філіпчук, Г. Г. (2016). *Національна ідентичність: культурно-освітній вимір*. Чернівці: Друк Арт.